

27. január 2025, Farnosť Bratislava - Kráľovnej rodiny

Drahí bratia a sestry, milí priatelia,

7. mája 1964 sa uskutočnilo pamätné stretnutie vtedajšieho pápeža Pavla VI. s umelcami. V príhovore vyzval obnoviť priateľstvo medzi Cirkvou, priateľstvo, ktoré istým spôsobom pokazili obidve strany. Zo strany umelcov tým, že sa uchýlili k umeniu odtrhnutému od života, a ešte viac od duchovnej skúsenosti a stalo sa takmer nezrozumiteľným. Zo strany Cirkvi tým, že zaznievali požiadavky zvyknúť si na kliše a modely „malých nárokov a malých nákladov“. Pavol VI. pripomenul, že umelcová práca je skutočnou službou, ktorá sa istým spôsobom spája so samotnou kňazskou službou. Pápež zachádza až tak ďaleko, že tvrdí, že sa treba „pričiniť“, aby sa kňazstvo zhodovalo s umením“. Vtedajší pápež navrhol umelcom dve cesty spolupráce, po ktorých by mohli kráčať spoločne Cirkev a umenie:

1. Katechézu, v ktorej kresťanské spoločenstvo robí umelcov účastníkmi na svojej skúsenosti viery, na jeho duchovnej ceste;
2. Laboratórium, kde umelcová zručnosť a genialita vstupujú do hry s materiálom a potrebami a účelmi diela, ktoré má byť vytvorené.

Pre nás je veľmi inšpiratívnym textom záverečné posolstvo, ktoré pápež Pavol VI. predniesol pri ukončení Druhého vatikánskeho koncilu 8. decembra 1965. Umelcom adresoval túto šesťbodovú výzvu:

1. Teraz vám všetkým, umelcom, ktorí milujete krásu a pracujete pre ňu, básnikom a literátom, maliarom, sochárom, architektom, hudobníkom, divadelníkom a filmárom..., vám všetkým Cirkev tohto koncilu hovorí naším hlasom: ak ste priatelia skutočného umenia, ste našimi priateľmi!

2. Cirkev s vami už dávno uzavrela zmluvu. Postavili ste a vyzdobili jej chrámy, slávili ste jej dogmy, obohatili jej liturgiu. Pomohli ste jej preložiť jej božské posolstvo do reči foriem a postáv, aby bol neviditeľný svet zrozumiteľný.

3. Dnes, rovnako ako včera, vás Cirkev potrebuje a obracia sa na vás. Hovorí vám to naším hlasom: nedovoľte rozbiť také plodné spojenectvo! Neodmietajte dať svoj talent do služieb božskej pravdy! Neuzatvárajte svojho ducha pred dychom Ducha Svätého!

4. Tento svet, v ktorom žijeme, potrebuje krásu, aby sme neprepadli zúfalstvu. Krása, rovnako ako pravda, prináša radosť do srdca ľudí. Je to vzácne ovocie, ktoré odoláva opotrebovaniu časom, spája generácie a núti ich obdivne komunikovať. A to vďaka vašim rukám...

5. Nech sú tieto ruky čisté a nezaujaté! Pamätajte, že ste strážcovia krásy vo svete. To stačí na to, aby ste sa oslobodili od prchavých a bezcenných chutí, aby ste sa oslobodili od hľadania extravagantných alebo nezdravých výrazov.

6. Vždy a všade buďte hodní svojho ideálu a budete hodní Cirkvi, ktorá vám v tento deň prostredníctvom nášho hlasu adresuje svoje posolstvo priateľstva, pozdravu, vďaky a požehnaní.

Od doby pápeža Pavla VI, tzn. od doby II. vatikánskeho koncilu, treba uznať, že dialóg umenia a viery zostal uviaznutý v rozmere nádeje. Až na pár výnimiek, najmä v oblasti architektúry, sa Cirkev a umenie kde tu stretli, občas provokovali, avšak častejšie ignorovali. Náboženstvo sa často spoliehalo na obyčajné sledovanie štýlov a prejavov slávnej minulosti, alebo sa uspokojilo s remeselnou zručnosťou a nenávidelo riziko vydať sa na vysokohorské cesty nových výskumov a nových typológií. Umenie po tom, čo odsunulo veľké biblické príbehy, symboly, postavy a posvätné podobenstvá do archívov minulosti, sa vydalo na čoraz spletitejšie cesty experimentovania, obyčajného stylistického výskumu, sofistikovaných a sebareferenčných spracovaní, pričom sa opatrne vyhýbalo každej transcendentálnej interpretácii.

Tvárou v tvár tejto priepasti, ktorá sa zdala byť stále väčšia, na Veľkonočnú nedeľu 1999 poslal pápež Ján Pavol II. svoj List umelcom, aby potvrdil svoju úctu, ale aj prispel k opätovnému vytvoreniu plodnej spolupráce medzi umením a Cirkvou. Dnes sme svedkami pestrej škály umenia, ktorá siaha od tradičných prejavov maľby, sochárstva, architektúry, literatúry a hudby po kino, dizajn, video, sociálne siete atď.

Milí priatelia, drahí bratia a sestry, teším sa z tohto dialógu, ktorý našiel svoje miesto aj v slovenskom priestore. Ako je známe, umelci hovoria svojimi dielami. Neraz je to náročné ale potrebný dialóg, pretože obaja partneri - Cirkev aj umelci musia prekonať výhrady, podozrenia, závahy a prekonať vzdialenosti.

Známe je varovanie Desatora: „Neurobíš si nijaký obraz“ Boha (Kniha Exodus 20,4). V skutočnosti samotné srdce kresťanstva vyžaduje obraz práve kvôli inkarnácii Boha v Ježišovi Kristovi. On je viditeľným obrazom neviditeľného Boha. Svätý Ján Damascénsky už v ôsmom storočí navrhol kresťanom: „Ak príde pohan a povie vám: Ukáž mi svoju vieru!, vezmeš ho do kostola a ukáž mu výzdobu, ktorou je zdobený, a vysvetlíš mu posvätné obrazy.“ Preto sa Cirkev musí vrátiť k umeniu, dokonca aj v jeho nových zobrazeniach, osvojiť si a prispôbiť sa novým prístupom, no vždy ich ukotviť na princípe vtelenia a božskej „viditeľnosti“.

Stojíme pred výzvou dnešnému veriacemu, podobne ako tomu včerašiemu, pomáhať v modlitbe a v duchovnom živote umením, ktoré sa snaží vyjadriť tajomstvo bez toho, aby ho nejakým spôsobom zapieralo. To je dôvod, prečo je dnes, rovnako ako v minulosti, viera nevyhnutnou inšpiráciou pre umenie Cirkvi.

Často počujeme vetu: Cirkev potrebuje umenie. Avšak dnes stojíme pred inou otázkou, ktorá znie: „Potrebuje umenie cirkev?“.

Svätý Ján Pavol II. vyslovil aj tieto nádherné slová: „Umelec žije osobitný vzťah ku kráse“, a to natoľko, že môže potvrdiť, že práve toto je „povolanie, ktoré mu adresoval Stvoriteľ“. Ďakujem za Vašu pozornosť.

Mons. František Trstenský
spišský diecézny biskup